

8. Малинецкий Г.Г. Синергетика, предсказуемость и детерминированный хаос. *Пределы предсказуемости*. Москва: Центр Ком, 1997. С. 68–130.
9. Малинецкий Г.Г., Потапов А.Б. Современные проблемы нелинейной динамики. Москва: Едиториал УРСС, 2000. 336 с.
10. Моисеев Н.Н. Универсум. Информация. Общество. Москва: Устойчивый мир, 2001. 200 с.
11. Николас Г., Пригожин И. Познание сложного. Введение. Москва: Едиториал УРСС, 2003. 344 с.
12. Поляков И.Я. Прогноз распространения вредителей сельскохозяйственных культур. Ленинград: Колос, 1964. 326 с.
13. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой. Москва: Прогресс, 1986. 432 с.
14. Сергеев М. Г. Вредные саранчовые России и сопредельных регионов: прошлое, настоящее, будущее. *Защита и карантин растений*. 2010. № 1. С. 18–22.
15. Сергеев М.Г. Итальянская саранча. Морфология, распространение, экология, управление популяциями. Рим, ФАО. 330 с.
16. Шварц С.С. Экологические закономерности эволюции. Москва: Наука, 1980. 278 с.

УДК 502.752

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ АБОРИГЕННИХ ЕКОСИСТЕМ У ТРАНСФОРМОВАНИХ ЛАНДШАФТАХ ДНІПРОВСЬКОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОРИДОРУ

Бойко П.М. – к. б. н., доцент,
декан факультету рибного господарства та природокористування,
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Надана характеристика сільськогосподарських земель та інших угідь, лісосмуг, лісо-степосмуг, насаджень плодових порід, придорожніх смуг, водно-болотних угідь і т. п., як елементів локальної екомережі У межах Дніпровського екологічного коридору, аналіз їх ролі як складових екомережі. Наведений аналіз ступеню порушеності природної складової рівнинних частин Херсонської області. Запропоновані заходи з ренатуралізаційного природокористування У степових ценозах.

Ключові слова: трансформовані ландшафти, біорізноманіття, Дніпровський екокоридор, екомережа.

Бойко П.М. *Современные проблемы сохранения аборигенных экосистем в трансформированных ландшафтах Днепрового экологического коридора*

Дана характеристика сельскохозяйственных земель и других угодий, лесополос, лесостепеполос, насаждений плодовых пород, придорожных полос, водно-болотных угодий и т.д., как элементов локальной экосети в пределах Днепрового экокоридора, анализ их роли как составных частей экосети. Приведен анализ степени нарушенности природной составляющей равнинных частей Херсонской области. Предложены меры ренатурализационного природопользования в степных ценозах.

Ключевые слова: трансформированные ландшафты, биоразнообразие, Днепроовский экокоридор, экосеть.

Boiko P.M. The modern problems of conservation of native ecosystems in transformed landscapes of the Dniprovskiy ecological corridor

The characteristics of the character of agricultural land, forest belts, forest-steppe belts, road-side belts, wetlands as components of ecological network structure elements in the limits of Dniprovsky ecological corridor and the analysis of their role in ecological network are given in the article. The analysis of the degree of disturbance of the natural component of the plain parts of the Kherson region is given. The measures of restorative nature-use in steppe cenoses are proposed.

Key words: *transformed landscapes, biodiversity, Nizhnodniprovsy ecocorridor, econet.*

Постановка проблеми. Агроландшафти, як елементи Дніпровського екологічного коридору Національної екомережі України, перебувають нині у незадовільному стані, що впливає на стан біорізноманіття. У Херсонській області значний ступінь розораності сільськогосподарських угідь – найвищий в Україні. Багато порушених земель, значна сільськогосподарська освоєність території. Посушливий клімат з частими сухійними вітрами призводить до вітрової ерозії. Постійне нераціональне господарювання, хижацьке, споживацьке ставлення до природних ресурсів, особливо протягом останнього століття призводить до антропотрансформації земель. При господарюванні не враховувались ландшафтні, ґрунтово-кліматичні особливості регіону, його положення у певній географічній зоні. Використовувався дуже інтенсивний обробіток ґрунтів, непродумане зрошення, переорювання земель у водоохоронних зонах, переважання у сівозміні просапних культур та ін. Тепер на схилах річок Інгульця, Каховського водосховища та Дніпровського лиману поширена водна ерозія. Великі площі займають засолені землі, є вторинно засолені. В останні роки збільшується площа земель, що зазнають підтоплення. До складу екологічної мережі входять також ділянки акваторії Азовського і Чорного морів, які також у значній мірі забруднені [1; 2; 4; 9; 13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розораність ґрунтів на Херсонщині сягнула 87,05%, що привело до значного спрощення агроландшафтів. При цьому значно погіршились умови забезпечення територіальної єдності ділянок з природними ландшафтами, що ускладнює, а інколи й унеможливає просторові процеси обміну на ценотичному та генетичному рівнях, що притаманні живій природі. У структурі агроландшафтів екомережі наявний негативний дисбаланс між ріллею та багаторічними насадженнями – пасовищами, сіножатями, лісами, лісосмугами, луками, заповідними ділянками. Площі, вкриті лісами, лісосмугами, чагарниковими заростями, займають лише трохи більше ніж 5,0% території області. Так, відношення ріллі до пасовищ і сіножатей у Херсонській області складає 10,7: 1, тоді як в Україні тільки 4,4: 1 [2; 4; 9; 13; 18]. Однією з головних складових екокоридорів є також велика кількість водних об'єктів, що пов'язані з річкою Дніпр, Дніпровським лиманом, південною частиною р. Інгульця, узбережжям Чорного моря з затоками, а також штучні канали зрошувальних систем.

Природні об'єкти, особливо ті, що розташовані у сільськогосподарських ландшафтах, зазнають значного негативного антропогенного впливу. Проте від них залежить життєдіяльність великої кількості тварин і рослин водноболотних угідь, у тому числі рідкісних та зникаючих видів, які взяті під охорону та включені до червоних списків і книг різних рівнів [1; 2; 5; 10; 11; 19–21].

Це стало причиною того, що більшість агроландшафтів регіону знаходиться в умовах нестабільної рівноваги, що загрожує збереженню його біоріз-

номаніття. Тому актуальною є проблема дослідження видового багатства флори і фауни сільськогосподарських ландшафтів, у т. ч і водно-болотних угідь Нижньодніпровського екологічного коридору з метою його збереження.

Постановка завдання. Протягом 2001–2017 рр. нами було проведено ряд експедиційних досліджень території Херсонщини. До завдань включались такі: виявлення сучасного стану земель сільськогосподарського призначення, ступінь їх використання, обстеження повноти виконання функціонального призначення лісосмуг та придорожніх захисних смуг, водно-болотних угідь, виявлення ділянок сільськогосподарських земель, на яких ще збереглася можливість відновлення природних екосистем, тобто ділянок ренатуралізації та ін. Основним методом досліджень був загальноприйнятий маршрутний метод, який використовується при ботанічних, зоологічних і созологічних дослідженнях.

Повного комплексного екологічного обстеження території до наших досліджень не проводилось. У небагатьох літературних джерелах знаходимо лише теоретичні допущення, вузькопрофільні дані або результати окремих досліджень, які не дозволяють розглянути аспекти, що нас цікавлять, з точки зору менеджменту сільськогосподарських земель в елементах локальної екологічної мережі [2; 6; 9; 15 та ін.].

Виклад основного матеріалу досліджень. При розробці екомережі будь-якого регіону треба обов'язково враховувати сільськогосподарські ландшафти, використовуючи при цьому диференційований підхід. Навіть зараз при значній їхній площі вони, як складові екомережі, виконують певну роль в збереженні біорізноманіття. Вони є середовищем існування для значної кількості видів тварин і рослин. В осінній та весняний періоди під час перельотів птахів вони є для них місцем харчування залишками сільськогосподарської продукції. У зимовий період вони виконують роль безперешкодних транзитних коридорів для міграцій різних тварин та для перенесень діаспор анемохорних і зоохорних рослин.

На сучасному етапі розвитку країни відбувається процес передачі земель з державної до приватної власності. Цей фактор ускладнює зміну профілю використання землі внаслідок різних поглядів на це нових землевласників. Дані обставини необхідно враховувати і знаходити компромісні рішення щодо особливих правил господарювання [7; 12; 16].

Згідно з Законом України «Про Загальнодержавну програму формування Національної екомережі України на 2000–2015 роки» [7] сприятливі передумови для збільшення площі земель з природними ландшафтами забезпечують:

– вилучення земель сільськогосподарського призначення, насамперед деградованих орних земель, внаслідок економічно збитковості їхнього використання за призначенням. Допустима консервація земель, тобто виведення їх із господарського обороту на певний термін для здійснення заходів щодо відновлення природних показників ґрунту та рослинного покриву на ньому, а також для встановлення або відновлення втраченої екологічної рівноваги у конкретному регіоні на конкретній ділянці екомережі;

– надання переваги відновленню природних ландшафтів як найбільш доцільному виду використання земель, що вибувають із сільськогосподарського використання; надання природоохоронного статусу та збільшення площі і ролі лісосмуг та відновлених степів навколо орних сільськогосподарських угідь.

Одним зі шляхів вирішення проблеми деградації земель та природних екотопів на ній є вилучення насамперед малоприсаєднаних для обробки та екологічно вразливих орних земель з сільськогосподарського обороту – території прирічкових заплавлених терас, водно-болотних угідь, тобто дотримання правил господарювання у водоохоронних зонах; землі схилів балок території Нижнього Дніпра, особливо Каховського водосховища, Інгульця, берегів Дніпровського лиману; степові поди.

Території земельного фонду (у т. ч. і описані вище), що зараз знаходяться у розораному стані, при їх вилученні та науково обґрунтованому використанні можуть бути ділянками ренатуралізації, на яких за відсутності впливу антропогенних факторів можливе відтворення природних екосистем, що були характерні для них у недалекому минулому. На цих землях треба відновлювати саме степи, оскільки плакори степової зони якраз і були вкриті степовою рослинністю, в якій переважали типчак валіський (*Festuca valesiaca*) і види ковили – волосиста (*Stipa capillata* L.), Лессінга (*S. lessingiana* Trin. & Rupr.), українська (*S. ucrainica* P. Smirn.) з домішкою степового різотрав'я (*herba stepposa*). Причому необхідно відновлювати еталонні ділянки степової рослинності, характерні саме для даної конкретної найменшої одиниці геоботанічного районування з включенням рідкісних і зникаючих видів рослин. Тим більше, що збереглися геоботанічні описи степових ділянок, що існували тут. При відсутності таких описів можна використати ділянки, що залишилися на степових схилах ближніх балок та річок [2; 3; 4; 5; 10].

Важливим резервом збільшення площ земель, які відповідали б цілям створення екомережі, крім орних, є землі, які в офіційних звітах називають «відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)». Таких земель в області нараховується більше ніж 110 тис. га. Проте вони дуже відрізняються одна від іншої, і подальша їхня роль в екомережі повинна вирішуватись тільки на основі конкретних наукових рекомендацій [2; 4; 15; 16]. Так, «землі, зайняті голими скелями» – це відслонення гірських порід, вапняків третинного періоду на схилах Дніпра, Інгульця, степових балок, які є рефугіумами рідкісних видів рослин, грибів і тварин.

На лівобережжі та правобережжі Дніпра, за нашими дослідженнями, з цими місцезростаннями пов'язані такі раритетні види, занесені до Червоних списків різних рангів – Світового червоного списку МСОП, Європейського Червоного списку, Червоної книги України, Червоного списку Херсонської області, як астрагал шерстистоквітковий (*Astragalus dasyanthus* Pall.), А. Генінга (*A. henningii* (Steven) Klokov.), карагана скіфська (*Caragana scythica* (Kom.) Rojark.), цимбохазма дніпровська (*Cymbochasma borysthena* (Pall, ex Schlecht.) Klokov & Zoz), ефедра двоколоскова (*Ephedra distachya* L.), дрід скіфський (*Genista scythica* Pasz.), ковила – волосиста, Лессінга, українська, найкрасивіша (*Stipa pulcherrima* K. Koch (*S. grafiiana* Steven.)), ластовень проміжний (*Vincetoxicum intermedium* Taliev.) та ін. [1; 20]. З тварин це кутора мала (*Neomys anomalus* Cabrera), орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla* L.), полоз жовточеревий (*Coluber jugularis* Gmelin), гадюка степова східна (*Vipera ursini renardi* Christoph), поліксена (*Zerynthia polyxena* Denis et Schiffermuller), подалірій (*Iphiclidides podalirius* L.), махаон (*Papilio machaon* L.) та ін. [19]. На них збереглися рідкісні рослинні формації *Elytrigietea stipifoliae*, *Quercetum roboris*, *Stipeta borysthenaicae*, *Stipeta capillatae*, *Stipeta lessingiana*, *Stipeta pulcherrimae*,

Stipeta ucrainicae, що включені до Зеленої книги України [8]. Ці види концентруються у степових балках. Так, у 2002 р. на вапнякових осипах лише Миловської балки у Бериславському р-ні виявлені значні площі, на яких зростають ковили (волосиста, Лессінга, найкрасивіша, українська), астрагал шерстистоквітковий, цимбохазма дніпровська та інші рідкісні і зникаючі види.

«Землі, зайняті зсувами» є не чим іншим, як місцями, де збереглися рідкісні астрагал довголистий (*Astragalus dolichophyllus* Pall.), півники карликові (*Iris pumila* L.), ковила Лессінга. Біля сіл Широка Балка та Станіслав у Білозерському р-ні на лесових зсувах нами спостерігалися *Genista scytica*, *Ephedra distachya*, *Stipa lessingiana*, *S. capillata*. Такі ділянки зі специфічною рослинністю та тваринним населенням необхідно перевести у ранг об'єктів природнозаповідного фонду.

На Херсонщині є значна кількість еродованих (229,3 тис. га), дефільованих (206,6 тис. га) та інших виснажених і порушених земель – засолених (223,5 тис. га), солонцюватих (138,8 тис. га), перезволожених (206,6 тис. га) та ін. [2]. Еродовані ґрунти найбільш характерні для північно-західних районів області, по території яких проходить Дніпровський екокоридор – Нововоронцовського та Бериславського. Вся територія екокоридору знаходиться у дуже дефляційно небезпечній зоні. Приморська частина області і екокоридору характеризується засоленими, солонцюватими та перезволоженими ґрунтами. Всі ці землі, попри руйнівну дію на них людської діяльності, при розумному господарюванні самовідновляться і майже повернуться до колишнього природного стану. Тим більше, що саме на них збереглися ендемічні, рідкісні види рослин. Тобто вони будуть виконувати позитивні функції складової екомережі.

Важливим завданням у створенні екомережі є зниження сільськогосподарської діяльності і розораності території до екологічно обґрунтованих норм (не більше 50%). Цьому сприяють нові відносини на селі, коли на перше місце стає економічна доцільність виконання тих чи інших дій. Малоприсадибні та екологічно вразливі землі повинні бути вилучені з активного сільськогосподарського використання. Та частина, з якою пов'язане перебування рідкісних тварин і рослин, має бути передана для створення на ній об'єктів природнозаповідного фонду. Більшу ж частину слід перевести у ранг земель екстенсивного використання шляхом залуження, підсівання багаторічних трав із внесенням мінеральних і органічних добрив – пасовища, луки, сіножаті, яких уже нині нараховується майже 170 тис. га. Вони у значно більшій мірі сприяють виконанню завдань екомережі, оскільки з метою мінімізації шкоди живим організмам, господарювання на них повинно проводитись лише з урахуванням відповідних екологічних вимог, що висунуті на основі наукових обґрунтувань.

Сільськогосподарські землі, особливо орні, як правило, облямовані полезахисними лісовими смугами. Лісосмуги виконують важливі функції екологічних коридорів для цілорічних міграцій тварин і їхнього захисту, для поширення і захисту рослин та грибів. Саме по краях лісосмуг знаходять останній захист види-степовики. Так, по краях старих лісосмуг неподалік від Каховського водосховища нами відмічені рідкісні види рослин та грибів, що включені до Червоної книги України, а саме: ковила волосиста, ковила Лессінга, гриб – зморшок степовий (*Morchella steppicola* Zerova) та рідкісний вид плазунів – полоз чотирисмугий (*Elaphe quatuorlineata* Pallas). Лісосмуги є своєрідною оазою серед орних земель, природним продовженням лісового компоненту степових балок, через які вони пов'язані з прибережними лісами річок, їхня

роль зростає у тих місцях екокоридору, де лісова рослинність взагалі відсутня. За нашими спостереженнями, перший ярус у лісосмугах території Дніпровського екокоридору представлений такими видами деревних порід, як гледичія колюча (*Gleditsia triacanthos* L.), в'яз граболистий (*Ulmus carpinifolia* Rupr. ex G.Suckow), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia* L.), клен американський та клен звичайний (*Acer negundo* L., *A. platanoides* L.), місцями дуб звичайний (*Quercus robur* L.), горіх грецький (*Juglans regia* L.), софора японська (*Sophora japonica* L.). Другий ярус не скрізь виражений, представлений невисокими деревами та чагарниками, такими як груша звичайна (*Pyrus communis* L.), яблуна лісова (*Malus sylvestris* Mill.), маслинка срібляста (*Elaeagnus argentea* Pursch), бирючина звичайна (*Ligustrum vulgare* L.), жимолость татарська (*Lonicera tatarica* L.), видами шипшини (*Rosa canina* L.) та ін. Наземний ярус представлений різними видами трав'янистих рослин, переважно степовими та бур'янами, серед яких є види, що характерні для більш північних районів – лісові та лісостепові. Для підвищення ролі лісосмуг у збереженні біорізноманіття необхідно виконувати певні заходи. У функціонуванні екокоридорів роль лісових смуг буде весь час зростати, адже вони, розташовуючись багатокілометровими екосмугами серед орних земель, з'єднують між собою збережені природні ділянки степів, степові балки, долини річок, у тому числі заповідні ділянки, заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи. Для того, щоб підвищити ефективність лісосмуг, як важливих складових екологічних коридорів екомережі, щоб вони дійсно стали екологічними смугами у степовій зоні, необхідно перетворити їх з лісосмуг у лісостепосмуги [2]. Це виглядало б таким чином: кожну наявну лісосмугу з обох боків необхідно облямувати смугами відновленого степу завширшки 50-100 м – степосмугою. Причому між лісосмугою і степосмугою створити чагарникову смугу 5-10 м завширшки, щоб лісосмуга плавно переходила у степосмугу. На нинішньому етапі розвитку сільського господарства ці заходи з перебудови лісосмуг у лісостепосмуги є реальними, цілком економічно обґрунтованими, адже попри те, що в останні роки площі під зерновими істотно зменшились (багато площ взагалі не засівається), врожайність зернових зросла, і Україна з імпортера перетворилась в експортера зерна.

Залізничні колії та автомобільні шляхи, що перетинають екокоридори, в основному проходять територією сільськогосподарських земель. Залізниці і автошляхи у більшості випадків облямовані з боку полів захисними придорожніми смугами, тобто орні землі прямо з ними не контактують. Придорожні смуги не перериваються на значних відстанях. Видовий склад деревних порід, чагарників, трав'янистих рослин, що їх складають, приблизно такий же, як і лісосмуг, або навіть багатший, оскільки біля доріг накопичується більше вологи, ніж біля лісосмуг у степах, що особливо важливо для нашої степової вологодефіцитної місцевості. У придорожніх смугах залізниць Апостолово–Херсон та Херсон–Миколаїв, а також автошляхів Херсон–Кривий Ріг та Нова Каховка–Кам'янка Дніпровська нами спостерігалось значно більше тварин, ніж у лісових масивах природного і штучного походження, що знаходяться на порівняно невеликій відстані від цих доріг. Це ж стосується і птахів, особливо під час їх зимових обліків. Пояснюється це тим, що придорожні смуги є еко-тонними територіями між орними землями, населеними пунктами та їх околицями, між уцілілими природними ділянками, які межують безпосередньо з ними, тобто у багатьох випадках вони виконують важливі функції екологічно-

го коридору для міграції, постійного проживання, захисту, відпочинку та живлення тварин. У таких перехідних місцях, як відомо, спостерігається підвищена чисельність видів. У придорожніх смугах, крім видів лісового комплексу, нами спостерігалось багато лісостепових, степових та синантропних видів, що постійно або тимчасово у них перебувають, які знаходять для себе тут відповідні еконіші.

Територія південної частини Дніпровського екокоридору відіграє важливу роль у збереженні видового багатства водно-болотного комплексу, у т. ч. раритетної флори та фауни [1; 19; 20]. Особливо важлива її роль у збереженні птахів. Не зупиняючись на характеристиці відомих тут водно-болотних угідь міжнародного значення – Ягорлицька та Тендрівська затоки, дельта р. Дніпра [10; 14; 17; 21; 22], розглянемо тільки ті ділянки, які за прийнятими критеріями відповідають вимогам, щоб бути віднесеними до водно-болотних угідь як місць існування птахів. За методикою каталогізації місць існувань птахів водно-болотних угідь ІВА [11] на дослідженій території виділені такі ділянки.

Козацькі острови (у заплаві Дніпра нижче Каховської греблі). Тут немає природоохоронних об'єктів, тому ми пропонуємо створити на цій території ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Козацькі острови» та віднести її до водно-болотних угідь міжнародного значення. Угіддя підтримує життєдіяльність таких видів птахів, як гуска сіра (*Anser anser* (L.)), казарка червоновола (*Branta ruficollis* Pall., журавель сирій (*Grus grus* (L.)). З рідкісних рослин відмічені сальвінія плаваюча (*Salvinia natans* (L.) All.), плавун щитолістий (*Nyphoides peltata* (S. G. Gmel.) O. Kuntze) та ін.

На околиці с. Князе-Григорівки (Каховське водосховище) природоохоронні об'єкти відсутні, тому нами розроблено наукове обґрунтування створення на цій території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Болгарська балка» з пропозицією віднести її до водно-болотних угідь міжнародного значення. Ця територія підтримує життєдіяльність таких видів: пірникоза велика (*Podiceps cristatus* (L.)), гуска білолоба велика (*Anser albifrons* (Scop.)), *Anser anser*, крижень (*Anas platyrhynchos* (L.)), чирянка менша (*Anas crecca* L.), чирянка більша (*Anas querquedula* L.), свищ (*Anas penelope* L.), шилохвіст (*Anas acuta* L.), чернь чубата (*Aythya fuligula* (L.)), чернь морська (*Aythya marina* (L.)), кібчик (*Falco vespertinus* (L.)), лиска (*Fulica atra* L.). На прилеглих до акваторії схилах балки зростають рідкісні види рослин – *Stipa borysthena*, *S. capillata*, *S. lessingiana* Trin. & Rupr., тюльпан бузький (*Tulipa hypanica* Klokov), барвінок трав'янистий (*Vinca herbacea* Waldst. & Kit.) та ін.

Каїрська балка (Каховське водосховище). В її межах за нашими матеріалами створено заказник загальнодержавного значення «Каїрська балка», який функціонує з 2002 р. [2; 3]. Підтримує життєдіяльність таких видів птахів, як бугайчик (*Ixobrychus minutus* (L.)), *Anser anser*, чернь білоока (*Aythya nyroca* (Güld.)), *Grus grus*, бджолоїдка звичайна (*Merops apiaster* (L.)). З рідкісних рослин – *Stipa capillata*, *S. lessingiana*, *Tulipa hypanica*, тюльпан Шренка (*T. schrenkii* Regel), *Vinca herbacea* та ін.

Крім територій, які є водно-болотними угіддями міжнародного значення та територіями місць існування птахів водно-болотних угідь ІВА, раритетне біорізноманіття охороняється в області ще у заказниках загальнодержавного значення «Станіславський» і «Олександрівський», у заказниках місцевого значення «Шаби», «Широка Балка», «Софіївський» та «Інгулецький лиман» та ін., що створені у попередні роки. Вони займають прибережні акваторії Дніп-

ровського лиману, а останній – акваторію Інгулецького лиману у місці впадіння Інгульця у Дніпро. Крім них, можна також вказати ще пам'ятки природи місцевого значення – «Озеро Соляне» («Грязеве») у Голій Пристані та «Білозерські джерела» на березі озера Білого з водою, що не замерзає взимку. З рослин тут охороняються рідкісні види – *Trapa natans*, *Salvinia natans*, *Nymphoides peltata*, білоцвіт літній (*Leucojum aestivum* L.) та ін. Ці території, а також озера, що розташовані на сільськогосподарських землях у с. Бехтери, біля с. Геройське, солоні і прісні озера у Буркутському лісництві Голопристанського р-ну, біля ландшафтного заказника «Саги» у Цюрупинському р-ні та деяких інших місцях вздовж Дніпровського екокоридору є перспективними для майбутнього заповідання їх як водно-болотних угідь національного та міжнародного значення, з якими пов'язано перебування значної кількості птахів водно-болотного комплексу.

Висновки та пропозиції. Таким чином, у результаті проведених нами досліджень території південної частини Дніпровського екокоридору виявилось, що характер сучасного господарювання на землі у багатьох аспектах не співпадає з завданнями, що поставлені програмою створення екомережі під час реформ екологічного природоохоронного спрямування. Також було виявлено, що попри потужну антропогенну трансформацію сільськогосподарських земель, при правильному господарюванні вони можуть стати ділянками ренатуралізації у системі екомережі. Менеджмент сільськогосподарських територій застарілий та екологічно збитковий і потребує детальної переробки та переосмислення. Також за результатами нашої роботи можна зробити висновок, що лісосмуги та природоохоронні смуги є екологічними мінікоридорами, які сприяють обміну генетичною інформацією, внаслідок зняття екологічної ізоляції між популяціями видів, що спричинена господарюванням, але на даний момент стан більшості смуг незадовільний і потребує відновлення або перетворення їх на лісостепосмуги, які краще відповідають поставленим вище завданням. Цілий ряд ділянок водно-болотних комплексів потребують надання їм статусу водно-болотних угідь певного природоохоронного рангу для підвищення їх ролі в охороні раритетного біорізноманіття.

Таким чином, сільськогосподарські землі можуть стати повноцінними складовими екомережі шляхом зменшення їх площ, зміни профілю їх використання, розробки сприятливого для наземного та водно-болотного біорізноманіття просторового планування, обґрунтування їх географічного розподілу згідно з вимогами існування елементів екомережі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бойко М.Ф., Подгайний М.М. Червоний список Херсонської області. Рідкісні та зникаючі види рослин, грибів та тварин. Херсон: Айлант, 2002. 32 с.
2. Бойко М.Ф., Чорний С.Г. Екологія Херсонщини. Херсон: Терра, 2001. 156 с.
3. Бойко П. Характеристика запроєктованих природно-заповідних об'єктів Херсонщини. *Акт. питан. ботаніки та екології: Матеріали конф. молод. вчених-ботаніків України* (Ніжин, 14–17.09.1999 р.). Секц. «Екологія». Ніжин, 1999. С. 70–71.
4. Бойко П.М. Орні землі як складові структурних елементів екомережі. *Зб. наук. праць Між нар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання розвитку земельної реформи в Україні: стан та перспективи»*. Херсон, 2003. С. 122–127.

5. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. К.: Авалон, 1998. 52 с.
6. Гродзинський Д.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р. та ін. Проблеми збереження та відновлення біорізноманіття в Україні. К.: Академперіодика, 2001. 104 с.
7. Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України. Затверджено 21 вересня 2000 р. № 1989.111. 24 с.
8. Зеленая книга Украинской ССР: редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества / Под ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонко. Киев: Наук. думка, 1987. 216 с.
9. Коваленко А. Екологічні проблеми при реформуванні земельних відносин в зоні південного Степу. *Зб. наук. праць Між нар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання розвитку земельної реформи в Україні: стан та перспективи»*. Херсон, 2003. С. 149–152.
10. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів. Рамсар, Іран, 2.02.1971 р. *Люди і водно-болотні угіддя: життєвий зв'язок. Резолюції та рекомендації 7-ї наради конф. договірн. сторін*. Сан-Хосе; Коста-Ріка, 10–18.05.1999. С. 253–261.
11. Микитюк О. ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. К.: СофтАРТ, 1999. 324 с.
12. Мовчан Я.Л. Екомережа України: обґрунтування структури та шляхів утілення. *Конвенція про біорозмаїття: громадська обізнаність і участь*. К.: СтилоС, 1997. 150 с.
13. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні. К.: Вид-во Раєвського, 2000. 184 с.
14. Положення про водно-болотні угіддя загальнодержавного значення: затверджено Пост. Кабміну України від 8.02.1999, № 166. *Шляхи покращання збереження торфових та інших боліт України*. Додаток 2. К., 1999. С. 61–72.
15. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис / Відп. ред. М.Ф. Бойко. К.: Фітосоціоцентр, 1998. 120 с.
16. Розбудова екомережі України / Наук. ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко. К., 1999. 127 с.
17. Стойловский В.П. Водно-болотные угодья Азово-Черноморского региона в системе природоохранных и управленческих решений. Одесса: Фенікс, 2004. 309 с.
18. Ушкаренко В., Морозов В., Ладичук Д. Еколого-меліоративні аспекти збереження екологічної рівноваги агроландшафтів в умовах земельної реформи. *Зб. наук. пр. Між нар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання розвитку земельної реформи в Україні: стан та перспективи»*. Херсон, 2003. С. 172–173.
19. Червона книга України. Тваринний світ. К.: УЕ, 1994. 464 с.
20. Бойко П.М. Нижньодніпровський екокоридор Національної екомережі України. Херсон: Айлант, 2010. 204 с.
21. Черничко И.И., Сيوخин В.Д. и др. Инвентаризация и кадастровая характеристика водно-болотных угодий юга Украины. Мелитополь, 1993. 93 с.
22. Perspectives on ecological networks / Eds P. Nowicki, G. Benett et al. *European Centre for Nature Conservat. public. ser. on Man and Nature*. Vol. 1. Arnhem, 1996. 187 p.